

4. Dokters in het verzet

Tientallen artsen geven hun leven voor hun idealen

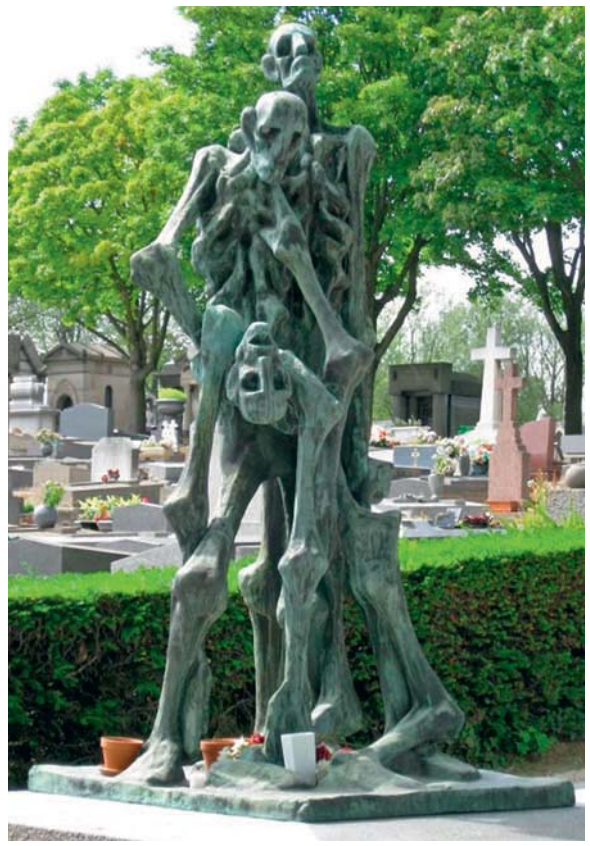
Na de Duitse invasie kwam het verzet in België slechts traag op gang, mede door de versnippering van de verzetsbewegingen. De leiders van de diverse groeperingen kwamen elkaar niet of nauwelijks tegen en er was geen coördinatie tussen de verschillende groepen. In dat versnipperde verzet speelden de Belgische artsen nochtans een belangrijke rol. Velen hebben dat met hun leven bekocht.

Het feit dat België zijn traditie van neutraliteit koesterde, zorgde ervoor dat het land een afwachtende houding aannam, en een politiek van het minste kwaad voerde. Een groot deel van de bevolking was vooral bezig met overleven.

In Frankrijk was de *Résistance* beter georganiseerd. Namen als Moulin, Frenay, d'Astier de la Vigerie, Lévy en Cavaillès spreken er tot de verbeelding. Jean Cavaillès was protestant, wiskundige en filosoof en richtte de weerstandsgroep *Cohors-Asturies* op. Cavaillès maakte dankbaar gebruik van zijn vooroorlogse contacten in de Belgische universitaire milieus. Sedert 1938 kende hij **Jean Lameere**, professor filosofie aan de ULB. Het is met de hulp van zijn Belgische contacten dat Cavaillès er in juni 1940 in Lokeren in slaagde te ontsnappen tijdens zijn deportatie als officier naar Duitsland. De Franse verzetsgroep vond aansluiting bij een groep Belgische artsen, onder anderen de Gentse chirurgen **Raphaël Schotte** en zijn vriend **Pierre Debersaques**, de Antwerpse arts **Charles Andersen**. Het is Jean Lameere die de leiding van Cohors-Asturies in België op zich zal nemen.

In 1948 laat Lameere optekenen: "De Gentse universiteit had in zijn rangen niet alleen een groep verraders in dienst van Duitsland, maar ook een aantal actieve en overtuigde anglofielen die zich afzetten tegen de nazipropaganda van de Duitsgezinden".

De Belgische artsen waren vooral actief in verpleegposten, inlichtingendiensten, de ondergrondse pers en anti-Duitse propaganda, spionage. Zij hielpen Joodse kinderen een veilig onderkomen te bezorgen en te verzorgen, en namen actief deel aan clandestiene sabotageoperaties. Vele artsen bekochten hun idealisme en hun inzet met de dood. Met de invasie van Rusland door nazi-Duitsland sloten ook de communisten zich bij het verzet aan.

▲ Het monument voor de slachtoffers van Buchenwald, op Père Lachaise in Parijs. In Buchenwald verbleven onder meer de Belgische artsen Schotte, De Bersaques, Melchior en Wynen.

Artsen in het Jodenregister

Van de 17 artsen, ingeschreven in het Jodenregister van België en/of in de registers van de Jodenvereniging, komen er 11 niet voor op de deportatielijsten vanuit de Dossinkazerne en Drancy, en op de lijsten van Breendonk. Zij zijn waarschijnlijk aan de vervolging ontkomen, door onder te duiken of te emigreren.

Dr. **Franz Parnes**, werd in de Dossinkazerne geïnterneerd, maar omwille van zijn huwelijk met een niet-Joodse vrouw niet gedeporteerd. Hoewel hij in 1944 de kazerne mocht verlaten, besloot hij om te blijven en verder als arts in het kamp te werken. Op 4 september 1944 werd hij samen met de andere gevangenen bevrijd.

Twee artsen werden via de Dossinkazerne gedeporteerd. Dr. **Ludwig Falkenstein** werd eind maart 1943 in Brussel gearresteerd en in de gevangenis van Sint-Gillis geïnterneerd. Op 29 januari 1944 werd hij naar de Dossinkazerne overgebracht. Transport XXIV voerde Ludwig Falkenstein naar Auschwitz-Birkenau. Ter hoogte van Maagdenburg sprong hij uit de trein, maar hij werd opnieuw opgepakt en een tweede maal naar Auschwitz gestuurd. Hij overleefde de dodenmarsen naar Mauthausen eind januari 1945 en werd hierna in de kampen Melk en Ebensee geïnterneerd. In dit laatste kamp werd hij op 6 mei 1945 door het Amerikaanse leger bevrijd. De repatriëring volgde op 26 mei 1945.

Dr. **Alfred Galewski** werd op 13 september 1943 in Brussel opgepakt en nog diezelfde dag naar de Dossinkazerne overgebracht. Op 20 september 1943 voerde transport XXII A hem naar Auschwitz-Birkenau. Alfred Galewski werd in Monowitz tewerkgesteld, waarschijnlijk als arts. Op 27 januari 1945 werd hij in Auschwitz door het Russische leger bevrijd. Na een twee jaar durend verblijf in een sanatorium werd hij gerepatrieerd.

Twee artsen werden via Drancy gedeporteerd. De Duitse arts **Maximilien Samuel** migreerde in 1938 van Keulen naar Ukkel. In 1942 vluchtte hij samen met zijn vrouw en dochter naar Frankrijk. Het gezin werd bij de Zwitserse grens opgepakt en via Belfort naar Drancy overgebracht. Op 31 augustus 1942 vertrokken ze naar Auschwitz-Birkenau. Zij overleefden het kamp niet.

Dr. **Herman Simons** werd opgepakt in de Franse gemeente Belfort, toen hij probeerde naar Zwitserland te vluchten. Vervolgens werd hij overgebracht naar Drancy. Herman Simons werd eveneens naar Auschwitz-Birkenau gevoerd. Ook hij overleeft de deportatie niet.

De Gentse artsen

Uit naoorlogse dossiers blijkt dat een 50-tal personen, die deel uitmaakten van de staf van de Gentse universiteit, met het verzet te maken had. Een tiental professoren en docenten werd, al dan niet wegens verzetsactiviteiten, door de bezetter opgesloten. Hoewel de universiteit niet als het centrum van de Gentse weerstand kan worden beschouwd, was de antinazistische houding van vele universitairen een voorbeeld en steun voor verzetslieden buiten de universiteit. Een 15-tal studenten liet het leven in de kampen.

Eén van de toonaangevende verzetslieden was hoogleraar **Valère Billiet,** die ondermeer stralenleer en radioactiviteit aan de faculteit Geneeskunde doceerde. Hij maakte deel uit van het *Onafhankelijksfront* (OF) en werd op 10 augustus 1944 aangehouden. Billiet behoorde tot de groep van 17.000 gevangenen die eind april 1945 in Lübeck op vier grote schepen worden geladen. Op 3 mei 1945 bestookten Britse Typhons het 'flottielje', in de mening dat het Duitse transportschepen betrof. Op één dag kwamen op die manier in de Neustädter Bocht ongeveer veertienduizend politieke gevangenen om het leven. Zestien Gentenaars lieten het leven in Lübeck. Onder hen ook Valère Billiet, die werd doodgeschoten toen hij hulp bood aan zijn medegevangenen.

Een andere belangrijke verzetsfiguur aan de faculteit Geneeskunde was professor **Jean-Jacques van de Velde**. Deze fysioloog, tevens geneesheer-dienstoverste inwendige ziekten aan het Bijloke-ziekenhuis, werd tijdens de oorlog sectiegeneesheer van het Geheim Leger Z. III.E.M. Hij was lid van de inlichtingendiensten. Van de Velde en zijn vrouw ontvingen na de oorlog meerdere onderscheidingen voor hun verzetsactiviteiten, hun inzet voor het Rode Kruis en de opvang van twee Joodse kinderen.

In Gent was het dr. **Raphaël Schotte** die samen met dr. **Pierre-Marc Debersaques** de kar trok. In april 1944 liep de arts echter tegen de lamp. Schotte werd door de Sipo gearresteerd en dagenlang gefolterd. Op 17 juni 1944 werd hij naar Buchenwald overgebracht, waar zijn collega en kompaan Debersaques ondertussen was overleden. Fel verzwakt ten gevolge van vlektyfus keerde dr. Schotte in mei 1945 huiswaarts. Hij overleefde.

Dr. Pierre-Marc Debersaques, verbonden aan de Gentse Commissie van Openbare Onderstand, was eveneens lid van de Belgische sectie van Cohors-Asturies. Op 9 mei 1943 werd hij opgeëist voor de *Organisation Todt*, die onder meer instond voor de bouw van de Atlantikwall. Zijn weigering om zich in de Oorlogsorde van Geneesheren in te schrijven, lag ongetwijfeld aan de basis van deze oproeping. In november 1943 werd dr. Debersaques naar Buchenwald gestuurd, waar hij op 23 december overleed. Zijn vriend Raphaël Schotte maakte na de oorlog overigens een verhelderend rapport over de geneeskunde in Buchenwald.

Een van de zwaarst getroffen gemeenten is het Oost-Vlaamse Lichtervelde, waar dr**. Louis Debaecke** schepen was. Na verklikking en om duistere redenen werden 13 dorpsgenoten, waaronder de burgemeester en dr. Debaecke zelf door de Gestapo opgepakt. Zij werden allen op 15 juni

▲ Jean Lameere

▲ Charles Andersen

▲ Pierre De Bersaques

▲ Raphaël Schotte

▲ Louis Debaecke

▲ Herman Bertiau

1944, kort na D-Day, in Wolfenbüttel onthoofd. In totaal werden in deze Duitse strafgevangenis 45 Belgen terechtgesteld. Dit afschuwelijk drama, waar heel het dorp bij betrokken was, is nog lang na de oorlog blijven nazinderen.

De artsen van de ULB

In het Franstalig landsgedeelte en Brussel was vooral de ULB de draaischijf van het verzet. De Waalse artsen betaalden eveneens een zeer zware tol.

Een groot aantal artsen van de ULB maakte deel uit van het artsenkorps van het Brugmann-ziekenhuis dat op 23 mei 1940, zonder enig ontzag voor de patiënten, op een brutale manier ontruimd werd. Het Brugmann-ziekenhuis werd omgebouwd tot een *Kriegslazarett*, dat voorbehouden was voor Duitsers, maar ook voor oostfrontstrijders en collaborateurs.

De meeste artsen verbonden aan de universiteit 'verhuisden' naar het Sint-Pietersziekenhuis aan de Hallepoort. De ex- collega's van Brugmann kenden elkaar goed en waren solidair in de strijd. Zij zullen de kern vormen van het verzet aan de ULB en verspreiden zich over alle fracties van het verzet, van de *Partisans Armés*, *Groupe Zéro*, *Groupe* G en *Groupe Hotton* tot het *Belgisch legioen–Armée Secrète*.

Twee emblematische figuren van het verzet aan de ULB waren dr. **Pierre Houssa** (orthopedie/traumatologie) en dr. **Freddy Thijs**, (phtisiologie) beiden lid van de inlichtingendienst Groupe Zéro en actief bij sabotageoperaties en de verzorging van verzetslieden. Dr. Thijs werd ter dood veroordeeld door de Duitsers, maar werd uiteindelijk bevrijd uit Dora in 1945.

De artsen **Nusyn Appelboom**, **Maurice De Laet**, **Victor Gallemaerts**, **Alfred Dumont**, **Henri Reinhold**, **Maurice Verbanck**, **Frédéric Wittek**, **Roger Linz**,, **Albert Guérisse** (alias O'Leary) en **Paul Meurisse**, allen actief in het verzet, hebben de oorlog overleefd. Hun heldhaftig multipel parcours en dat van vele strijdmakkers werd uitvoerig beschreven in het werk *La Faculté de Médecine de L'Université Libre de Bruxelles*, uitgegeven in de serie *Mémoires de Résistance*.

Minder fortuinlijk waren andere artsen/verzetslieden van de ULB zoals **Henri Pohl**, gefusilleerd in Schaerbeek, en **Isidore Gunzburg** overleden in Auschwitz. Helemaal dramatisch is het lot van dr. **Herman Bertiau**, afgestudeerd aan de ULB, en zijn echtgenote die verpleegster was in het ziekenhuis van Sint Gillis. Dokter Bertiau werd in Keulen onthoofd en zijn vrouw werd gedeporteerd naar Ravensbrück waarvan zij niet terugkeerde.

Ook in Luik werden tal van artsen in de meest dramatische omstandigheden aangehouden, gedeporteerd of gefusilleerd. Een van de dokters bleef definitief vermist na zijn aanhouding. In de brochure *Médecins Liégois morts au Champ d'Honneur de la Résistance* wordt hun verhaal en lijdensweg één voor één beschreven.

De groepen van het gewapend verzet trokken zich voornamelijk terug in de bossen van de provincies Luik, Luxemburg en Namen als *'maquisards'*.

In Luik en omgeving was een medische organisatie ter ondersteuning van het *Armée Secrète* operationeel. Deze groep was actief tijdens de laatste twee oorlogsjaren en stond het gewapend verzet en de geallieerden bij met mobiele ambulances.

Ondanks hun inzet, met risico voor hun eigen leven, belandden vele verzetsfiguren na de oorlog in de vergetelheid. Diegenen die de meeste lof verdienen, zijn vaak de meest discrete. De lijst van artsen die hun leven hebben geofferd in het verzet en in hun strijd tegen het nazisme is indrukwekkend.

Artsen slachtoffers van de oorlog

Hierbij publiceren we een lijst van de artsen/verzetslieden die hun engagement in het verzet met hun leven hebben betaald. Met dank aan **Claire Pahaut**, Groep Herinnering en Dienst Oorlogsslachtoffers, **Patricia Ramet**, Joods Museum van Deportatie en Verzet, en **Dorien Styven**, Museum Kazerne Dossin. De lijst is onvolledig. Wie over bijkomende informatie beschikt, verzoeken we ons dat te melden.

- Bertiau Herman (1901-1943), Molière Sint-Gilles ziekenhuis, onthoofd
- Biesman Jules (Bougnies) (1905-1944), neergeschoten
- Bodson Nicolas, gedood in Forêt (prov. Luik)
- Bodson Nestor, gefusilleerd in Schaarbeek
- Colmant Joseph, Hoei, neergeschoten in Bonneville
- Coton Paul-Henri (1899-1944), Charleroi, vermoord door Rexisten
- De Baeke Louis, Lichtervelde, onthoofd in Wolfenbüttel
- Debersaques Pierre, Gent (1901-1943), omgekomen in Buchenwald
- Deckers Jean-Pierre, Luik (1913-1944?), verdwenen na zijn arrestatie
- Deltour Jules, Luik (1906-1945), omgekomen in Aussig, Tsjechoslovakije
- Dessiennes Raoul, Antoine Depage Ziekenhuis (1916-1945), omgekomen in Sachsenhausen
- Dubois Hubert, Silly, gefusilleerd in Brussel
- Gilles Georges, Luik, gefusilleerd in Luik
- Goffin Jules, 's Gravenvoeren, gefusilleerd in Utrecht
- Goudsmit Sally, Anderlecht (1911-1942), neergeschoten
- Gunzburg Isidore, Antwerpen, prof aan de ULB (1875-1943/1945), omgekomen in Auschwitz
- Hegener R., Brussel, omgekomen na deportatie
- Helman Simon, Brussel, transport Mechelen-Auschwitz september 1943
- Hollenfeltz Jean, Aarlen, vermoord door Rexisten
- Huberland E, Montignies-le Tilleul, vermoord door Rexisten
- Lambert Justin, Luik, omgekomen na deportatie op 23 oktober 1941
- Lambrechts Roger, Dilbeek (1892-1943) St Anna Ziekenhuis Anderlecht, onthoofd in Keulen
- Lombard Maurice (Grâce Berleur), gefusilleerd
- Leenaerts F, Brussel, gefusilleerd in Schaarbeek
- Leplat Claude, neergeschoten
- Maffei Octave, Brussel (1872-1945), omgekomen in Bergen-Belsen
- Mathy André, Luik (1912-1944), neergeschoten in Halle a/d Saale (Dtsl.)
- Mohrer David, Schaarbeek, transport Drancy-Auschwitz
- Pohl Henri, Brussel, chirurg (1909-1943), neergeschoten
- Melchior Armand, Gent (1887-1945), omgekomen in Buchenwald
- Robeys Camille, Brussel (1908-1944), onthoofd in Brandenburg
- Stilmant A., Jumet, vermoord door Rexisten
- Tilkin Fernand-Belsen
- Van der Waeren Guillaume, St-Joris-Winge (1913-1945), omgekomen in Dora
- Verdurmen A., Brussel, neergeschoten

Beknopte bibliografie

- Verschooris M. en Louis Y., UGentMemorie. *De faculteit Geneeskunde tijdens Wereldoorlog II*, Oktober 2013. Zie 6. Bronnen.
- Verschooris M., (bewerking Peter Backx) *Dr. Raphaël Schotte, de Gentse De Gaulle*, in Artsen tijdens WO II, Artsenkrant nr. 2063, 2 maart 2010, p. 11.
- Ferrières, G., Jean Cavaillès. *Un philosophe dans la guerre 1903-1944*, Editions du Félin, Collection Résistance Liberté-Mémoire, Parijs 2003, 254 p.
- Desir D. (red.). *Du côté de Brugmann. Un hôpital dans son siècle*, Uitg. Ercée, Brussel 2006, 124 p.
- Ugeux W. Le Groupe G (1942-1944). *Deux héros de la résistance : Jean Burgers et Robert Leclercq*, Uitg. Elsevier Sequoia Brussel 1978, 235 p.
- Appelboom Th. (red.), Pirson C., Rivière L., *La Faculté de Médecine de l'Université libre de Bruxelles sous l'occupation*, Collectie 'Musée de la Médecine' nr. 2, Brussel 2009, 144 p.
- Spehl G., *Les Médecins dans la résistance*. La Revue 'l'Art Belge' à l'occasion du XXV° anniversaire de sa fondation. p 105-108.

Tekst: Yves Louis
Redactie: Henk Van Nieuwenhove

Volgende aflevering
Artsen en de collaboratie
Reacties welkom: wo2@actuamedica.be